

fejlődőnek és felzárkózónak minősített térségekre jellemző leginkább az emberi erőforrás index közepes értéke. Ezek az eredmények is azt támasztják alá, hogy „elit” iskolák csak olyan társadalmi közegben képesek működni, ahol tevékenységükre, az adott térség „magasabb” társadalmi összetételéből eredően, megfelelő igény mutatkozik.

Összefoglalóan a következőt állapíthatjuk meg: annak ellenére, hogy a többi középiskolához képest valóban lényegesen nagyobb hányadát adják az ún. „elit” középiskolák a felsőoktatási hallgatóknak – és ebben az értelemben „eredményesebbnek” is mondhatjuk őket – sok esetben még közöttük is olyan különbségek lehetnek társadalmi háttérükben vagy eredményességükben, mintha nem is a középiskolák ilyen kitüntetett csoportjához tartoznának. Olyan meghatározó maga a képzési forma – pontosabban azok a különbségek, amelyek e formák között vannak –, a fenntartó típusa vagy az adott térség fejlettségi szintje, hogy ezek a „működési feltételek” esetleg minden más előnyt „maguk alá temethetnek”.

Garami Erika

A 2006-os Országos kompetenciamérés tizedik évfolyamos adatainak elemzése

A tanulmány a 2006-os Országos kompetenciamérés tizedik évfolyamos tanulóinak vizsgálata alapján készült. Azt elemezzük, hogy gyerekek matematika és olvasás-szövegértési kompetencia pontszámait mennyiben befolyásolja a szülők iskolázottsága és az iskola fenntartójának típusa. Mivel korábbi részletes elemzésünk rámutatott arra, hogy a gyerekek kompetencia eredményére nagyobb hatással van az apák iskolai végzettsége, mint az anyáké, így jelen tanulmány csak az apák kvalifikáltsága alapján elemzi az adatokat.

Az Országos kompetenciamérés 2001 óta folyik hazánkban.¹ A tanulók 6., 8. és 10. osztályos évfolyamain méri a szövegértési képességeket és a matematikai eszköztudást tesztfüzetek segítségével. Ezen tesztfüzetek célja az elsajátított tananyag mindennapi életben való alkalmazásának feltérképezése. A felmérések eredményeit minden iskola visszakapja, mely nagy segítséget jelenthet saját munkájuk minőség-ellenőrzésében.

Az Országos kompetenciamérések során hazánkban is használják a hozzáadott érték fogalmát. A hozzáadott érték megegyezik az iskola által nem befolyásolható tényezők alapján elvárható, és az iskola által ténylegesen elért teljesítmény különbségével.² A hozzáadott érték tehát a bemenő és a kimenő adatok különbsége. Az Országos kompetenciamérés esetében a tanulók családi háttérével, a település típusával, nagyságával, az iskola típusával és fenntartójával is számolnak. Ezek után megvizsgálják, hogy az azonos iskolába járó diákok milyen várható teljesítményt produkálnak, majd ezen adatok alapján az iskolák teljesítményét is értékelik. A fentebb említett adatok segítségével a tanulók fejlődése is vizsgálható, melynek során a diákok teljesítményeinek különbségéből ítélik meg az iskola által nem befolyásolható tényezők hatását.³

1 Halász Gábor (2000) *Az oktatás minősége és eredményessége*. Jelentés a magyar közoktatásról. pp. 303–327.

2 Horn Dániel & Sinka Edit (2006) A közoktatás minősége és eredményessége. In: Halász G. & Lannert J. (eds) *Jelentés a magyar közoktatásról*. Budapest, OKI. pp. 341–377.

3 Neuwirth Gábor (2005) *A „hozzáadott érték” a középfokú oktatásban*. <http://www.ektf.hu/phare/projekt/psicho/BAZ/NGabor.htm>

Az iskolafenntartó típusának elemzésekor az oktatásügy szektorainak különbségére fókuszálunk. A szektorközi összehasonlítások olyan kérdéseket feszegetnek, mint a szektorok által elért eredményességek különbségei, a különbségek okai, az egyes szektorokat választó iskola-felhasználók összetétele, családi háttere, valamint az eredményesség különbségei és a tanulók családi háttere közötti esetleges összefüggés.⁴

Oktatásügyi szempontból két nagy szektortípust szokás elkülöníteni: az egyik a magán (private), a másik pedig a közszektor (public). Ez a két szektor egyre jobban összemosisodik, hiszen Európa országai állami feladatnak tekintik az ingyenes és kötelező oktatás ellátását, és a különböző támogatások, ösztöndíjak révén a szektorok egyre inkább közelednek egymáshoz. E két nagy szektor természetesen további alcsoportokra bontható az iskolafenntartó típusainak alapján. Európában e két szektor mellett jelentős a magánszektorba sorolandó egyház szerepe is. Az egyházi iskolák létjogosultságát nem kell bizonyítani, hiszen az általuk képviselt értékek és közösségépítő jellege közérdekű. Az állam és az egyház a törvények szempontjából szerződéses partnerekként funkcionálnak.

Az oktatásügy szempontjából hasznos a két szektor közötti versengés, hiszen ez emeli az oktatás színvonalát, bevonja és érdekeltté teszi a szülőket az iskolaügy iránt, valamint leszorítja a költségeket is. Az állami iskolák a társadalmi életre készítik fel diákjaikat és próbálják csökkenteni a származásukból adódó hátrányokat. A magániskolák ezeken felül szeretnék kielégíteni az őket választó szülők, közösségek igényeit is. Az állami iskolák hátránya viszont, hogy úgynevezett automatikus belépők vannak, ezért nincsenek rászorítva a magas színvonalú oktatásra, nem tartoznak elszámolással a szülők felé. A magániskoláknak ezzel szemben harcolniuk kell az őket választókért, ez innovációra és hatékonyságra kényszeríti őket. Ettől függetlenül minden országra jellemző az elit elkülönülése is.

Az adatok

A tanulmányban a 2006-os kompetenciamérés 10-ik évfolyamra vonatkozó adatait elemezzük.⁵ Az adatbázis változói közül négyet használtunk az elemzések során. Az első a matematika kompetencia pontszámok standard indexe (m_stat). Ez a paraméter folytonos változó, értékei számjegyeket vehetnek fel, értéktartománya 1,69 és 8,45 között mozgott a referencia csoport adatait tekintve.

Az olvasás-szövegértési kompetencia pontszámok standard indexét o_stat néven jelöli az adatbázis. Ez a paraméter is egy folytonos változó, értékei számjegyeket vehetnek fel. Értéktartománya 1,37 és 7,97 közé eshet a vizsgált csoport adataira nézve.

Az iskola fenntartójának típusát fentip néven találjuk az adatbázisban. Ez egy kategoriális változó, melynek értékei a következők lehetnek: 1-alapítvány, 2-egyesület, 3-egyház, 4-felsőoktatási intézmény, 5-önkormányzat, 6-egyéb.

Az apa legmagasabb iskolai végzettségét a t29-es paraméter rejti. Ők nem minden esetben a vér szerinti szülők, a kérdőíven a gyerekek nevelőszülőjüket is beírhatták. A paraméterek kategoriális változók, melyek nyolc értéket vehetnek fel. Az elemzések során a nyolcadik értéket (nem áll rendelkezésre adat) kihagytuk. Ebből fakadóan a változók az alábbi hét értéket vehetik föl: 1-nem fejezte be az általános iskolát, 2-általános iskola, 3-szakiskola, 4-szakmunkásképző, 5-érettségi, 6-főiskola, 7-egyetem.

4 Pusztai Gabriella (2009) A társadalmi tőke és az iskolai pályafutás. Budapest, Új Mandátum.

5 Letölthetőek az alábbi honlapról: <http://kompetenciameres.hu/letoltheto.php> vagy <http://kompetenciameres.hu/2006/>.

Iskolafenntartó típus és az apák iskolai végzettsége

Az alábbi táblázat a fenntartók típusainak előfordulási arányait szemlélteti. A százalékos lebontásból is kiderül, hogy az önkormányzati iskolák a leggyakoribbak, a minta 75,3%-át uralják. Utánuk következnek az egyházi iskolák 10,2%-kal. A harmadik leggyakrabban előforduló iskolák az alapítványiak 9%-kal (itt már jóval közelebb áll egymáshoz a második és a harmadik hely). Ezután következnek az „egyéb” fenntartójú iskolák 2,9%-kal, majd a felsőoktatási intézmények által fenntartott iskolák 1,7%-kal és legutoljára maradnak az egyesületi iskolák 0,8%-kal. A különböző fenntartójú iskolák nagyságát az alábbi táblázat szemlélteti:

1. táblázat: Iskolanagyság fenntartótípus alapján

Fenntartó típusa	Iskolanagyság			Tanulók (fő)
	Kicsi (0-80 fő)	Közepes (81-100 fő)	Nagy (101 fő)	
Önkormányzati	10936	15540	9000	35476
Egyházi	1629	1350	540	3519
Alapítványi	1656	780	240	2676
Egyéb	754	360	30	1144
Felsőoktatási intézmény	169	210	210	589
Egyesületi	198	0	0	198
Összes:	15342	18240	10020	43602

Amint azt az 1. táblázat is mutatja, az önkormányzati iskolák rendelkeznek a legmagasabb tanulólétszámmal. Az iskolák nagysága alapján látható az is, hogy az önkormányzati iskoláknál mutatkozik a legkedvezőtlenebb tanuló-pedagógus arány, hiszen rengeteg diákjuk közepes vagy nagy létszámú iskolába jár. Ezzel ellentétben az alapítványi, egyesületi és egyéb fenntartójú iskolák kevés diákjának elég nagy hányada családias hangulatú, kis – ritkább esetben közepes – méretű iskolákat látogat, melyek nagymértékben képesek ellensúlyozni az egyéb tényezőkből fakadó hátrányokat. A kis iskolák eme előnyét az egyházi iskolák már nem képesek oly nagymértékben érvényesíteni, mivel diákjaiknak alig fele jár ilyen alacsony tanulói arányú intézménybe. A felsőoktatási intézmények által fenntartott iskolákat elég kevés diák képviseli mintacsoporthoz. Ha ehhez a kis létszámhoz hozzávesszük azt, hogy eme intézmények szűrik és kiválogatják diákjaikat, kijelenthetjük, hogy ilyen kis és válogatott diáklétszám mellett nem igényel hatalmas erőfeszítéseket a magas eredmények elérése. Az apák legmagasabb iskolai végzettségét a 2. táblázat mutatja be.

A szülő iskolázottságát tekintve, az apák közül legtöbben szakmunkásképzőt végeztek. Ha az apák iskolai végzettségét összevetjük azzal, hogy milyen fenntartójú iskolába íratták be gyermekeiket, a következőket állapíthatjuk meg. Minél magasabb az apa iskolai végzettsége, annál gyakrabban választ gyermeke számára egyházi és a felsőoktatási intézmény által fenntartott iskolát. Azt viszont fontos kiemelni, hogy míg az egyházi iskolák már az alacsonyabb végzettségű csoportokban is célpontként szerepelnek, addig a felsőoktatási intézmények által fenntartott iskolák csak a magasabb kvalifikáltsgú csoportokban preferáltabbak.

2. táblázat: Az apák legmagasabb iskolai végzettségének jellemzése

	Apa legmagasabb iskolai végzettsége	%
Nem fejezte be az általános iskolát	194	0,4
Általános iskola	3216	7,3
Szakiskola	3318	7,6
Szaktanulmányozó	13051	30
Érettségi	8106	18,6
Főiskola	3197	7,3
Egyetem	2757	6,3
Hiányzó adat	9763	22,5
Összesen	43602	100

3. táblázat: Apák iskolaválasztása végzettség szerint

Fenntartó típusa	Apa legmagasabb iskolai végzettsége							Ösz- sze- sen
	Befejezet- len általá- nos iskola	Általános iskola	Szakis- kola	Szak- munkás- képző	Érettségi	Főiskola	Egyetem	
Alapítvány	0,0%	0,5%	1,7%	1,2%	0,6%	0,6%	1758	
Egyesület	0,0%	0,0%	0,1%	0,1%	0,1%	0,0%	113	
Egyház	0,0%	0,5%	2,4%	2,0%	1,2%	1,6%	2767	
Felsőoktatási intézmény		0,0%	0,0%	0,1%	0,3%	0,3%	0,3%	0,4%
459								
Önkormányzat	0,5%	8,2%	8,4%	32,9%	19,9%	7,2%	5,4%	27910
Egyéb	0,0%	0,3%	1,1%	0,5%	0,2%	0,1%	832	
Összes eset száma	194	3216	3318	13051	8106	3197	2757	33839

A kompetencia pontszámok átlaga

A vizsgált csoport kompetencia pontszámainak átlaga 4,94 és 4,99. A szórás mértéke 7 egész fölött van mindkét kompetencia pontszám esetében, ami azt jelenti, hogy az eredmények között gyakorlatilag a nullától a maximum értékig minden megtalálható.

A legmagasabb átlag pontszámot a felsőoktatási intézmények által fenntartott iskolák tanulói érték el. A második helyen az egyházi iskolákban tanuló diákok végeztek. Az egyházi iskolák az átlag és a maximum érték számításakor is elől végeztek, de a minimum érték esetében elég gyenge teljesítményt mutatnak. Tehát itt is előfordul szórás, bár nem olyan magas mértékű, mint az önkormányzati iskoláknál. Az önkormányzat által fenntartott iskolák tanulói a harmadik helyen végeztek, az átlag és maximum érték esetében dobogósként végeztek. Ez azt mutatja, hogy míg az előző két csoport tanulói viszonylag homogének, addig az önkormányzati iskolák nagyon is heterogének. Az alapítványi, az egyesületi és az „egyéb” fenntartású iskolák diákjai közel azonos pontszámot értek el, viszonylag jó teljesítményt mutatnak. Az a tény, hogy nem ezekhez az iskolákhoz kötődik a leggyengébb teljesítmény, azt mutatja, hogy vagy a jobb képességű diákok járnak ezekbe az intézményekbe vagy az iskoláknak sikerül elérni egy átlagosnál magasabb oktatási színvonalat.

4. táblázat: Kompetencia pontszámok az iskola fenntartója szerint

	Minimum	Maximum	Átlag	Szórás
Matematika	3,19	7,07	4,94	7,04
Alapítvány	1,65	8,33	4,63	9,35
Egyesület	1,7	6,97	4,5	8,7
Egyház	1,95	8,46	5,24	10,6
Felsőoktatási intézmény	2,82	8,46	5,69	10,5
Önkormányzat	1,65	8,46	4,84	9,59
Egyéb	1,99	7,58	4,51	7,92
Olvasás-szövegértés	2,81	6,54	4,99	7,05
Alapítvány	1,84	7,8	4,73	9,66
Egyesület	1,97	6,97	4,79	9,87
Egyház	1,88	7,97	5,33	9,77
Felsőoktatási intézmény	3,1	7,64	5,64	8,69
Önkormányzat	1,38	7,78	4,88	9,65
Egyéb	2,2	6,99	4,46	8,48

Mivel a fenntartó típusát tekintve nincs nagy különbség a matematika és az olvasás-szövegértési kompetencia pontszámok között, azt sejtjük, hogy a fenntartóknak van szerepe a tanulói teljesítmény alakulásában. Az viszont még kérdéses, hogy ez a szerep a tanulók kiválogatásánál vagy a pedagógiai munkában mutatkozik meg.

Feltételezéseink a következők:

- 1) A legmagasabb kompetencia pontszámok a felsőoktatási intézmények által fenntartott iskolákban születnek attól függetlenül, hogy milyen az apák legmagasabb iskolai végzettsége.
- 2) Az önkormányzati és egyházi iskolákban elért tanulmányi eredmény magasabb, mint az alapítványi, az egyesületi és az egyéb fenntartójú iskoláké.
- 3) Az apák iskolai végzettségének emelkedésével nő gyermekük teljesítménye is.
- 4) Az átlagon felüli képzettségű apa gyermekének teljesítménye is magasabb az átlagnál.
- 5) Az átlagnál alacsonyabb végzettségű apák gyermekeinek teljesítménye elmarad a viszonyítási alapként használt átlagoktól.
- 6) Az átlagnál alacsonyabb végzettségű apák gyermekeinek teljesítménye az egyik fenntartónál magasabb, mint a másiknál.

Felvetéseink igazolására csoportokat alkotunk az apák iskolai végzettsége alapján, majd az így képzett csoportokra jellemző átlagokat hasonlítjuk az egész mintacsoport átlagához. Emellett az adott alcsoportokra jellemző átlagokat az iskola fenntartójának típusai szerint is kielemazzük. Az egyes alcsoportok eredményeit a csoport-átlagok és az iskola-fenntartó típus tekintetében az 5. táblázatban szemléltetjük.

5. táblázat: Összesített kompetencia pontszámok az anya legmagasabb iskolai végzettsége és a fenntartó típusa szerint

Az apa iskolai végzettsége, az iskola fenntartójának típusa	Olvasás-szó- végértési átlag	Matematika átlag	Rangsor	Összesen
Az apa iskolai végzettsége: nem fejezte be az általános iskolát	3,94	3,96		190
Alapítvány	4,17	4,05	2.	
Egyesület	4,4	4,08	1.	
Egyház	3,88	3,91		
Felsőoktatási intézmény	3,87	5,23	(1.)	
Önkormányzat	3,95	3,98	3.	
Egyéb	3,41	3,23		
Az apa iskolai végzettsége: általános iskola	4,36	4,31		3191
Alapítvány	4,22	4,16		
Egyesület	3,8	3,46		
Egyház	4,42	4,29	2.	
Felsőoktatási intézmény	5,29	4,87	1.	
Önkormányzat	4,37	4,33	3.	
Egyéb	4,14	4,24		
Az apa iskolai végzettsége: szakiskola	4,65	4,63		3294
Alapítvány	4,44	4,42		
Egyesület	4,07	4,33		
Egyház	5,04	4,92	2.	
Felsőoktatási intézmény	5,51	5,52	1.	
Önkormányzat	4,84	4,62	3.	
Egyéb	4,55	4,51		
Az apa iskolai végzettsége: szakmunkásképző	4,71	4,79		12980
Alapítvány	4,56	4,45		
Egyesület	4,57	4,32		
Egyház	5,08	4,89	2.	
Felsőoktatási intézmény	5,44	5,36	1.	
Önkormányzat	4,78	4,72	3.	
Egyéb	4,44	4,51		
Az apa iskolai végzettsége: érettségi	5,12	5,06		8055
Alapítvány	4,81	4,78		
Egyesület	4,68	4,6		
Egyház	5,51	5,38	2.	
Felsőoktatási intézmény	5,51	5,47	1.	
Önkormányzat	5,11	5,05	3.	
Egyéb	4,68	4,74		
Az apa iskolai végzettsége: főiskola	5,37	5,34		3169
Alapítvány	4,99	4,86		
Egyesület	4,92	4,35		
Egyház	5,64	5,65	2.	
Felsőoktatási intézmény	5,79	5,73	1.	
Önkormányzat	5,38	5,34	3.	
Egyéb	4,75	4,75		

Az apa iskolai végzettsége, az iskola fenntartójának típusa	Olvasás-szövegértési átlag	Matematika átlag	Rangsor	Összesen
Az apa iskolai végzettsége: egyetem	5,65	5,71		2723
Alapítvány	5,29	5,13		
Egyesület	4,72	4,63		
Egyház	5,84	5,9	2.	
Felsőoktatási intézmény	6,04	6,33	1.	
Önkormányzat	5,63	5,7	3.	
Egyéb	4,82	4,73		

Látható, hogy a felsőoktatási intézmények által fenntartott iskolákban érték el a legmagasabb kompetencia pontszámokat. Második helyen általában az egyházi iskolák állnak, melyeket az önkormányzati intézmények követnek. A csoport-átlagok az apa iskolai végzettségével együtt növekednek.

Az átlag alatti végzettségű apák gyermekeinek csoport-átlagai rendre elmaradtak a viszonyítási alapként kezelt átlagos pontszámoktól. A viszonyítási átlagokat általában az egyházi és a felsőoktatási intézmények által fenntartott iskolákban teljesítették. Néhány esetben az alacsonyabb végzettségű apák gyermekei magasabb teljesítményt értek el egyesületi, önkormányzati, felsőoktatási intézmény által fenntartott és egyházi iskolákban, mint az átlagos végzettségű apáké.

Az átlagon felüli végzettségű apák gyermekeinek teljesítménye rendre meghaladja a viszonyítási átlagokat. Egyre kisebb különbség mutatkozik az önkormányzati, az egyházi és a felsőoktatási intézményekben elért eredmények között. Még a gyengébb teljesítményt mutató, szakképzésben jeleskedő iskolákban is eléri a viszonyítási átlagokat, holott a csoport-átlagokat ezek az intézmények nem mindig tudják teljesíteni.

Összegzés

A fenntartók szerinti vizsgálat azt mutatta, hogy a felsőoktatási intézmények iskolái teljesítenek legjobban a kompetenciaméréseken. Az iskolai eredményességet az apák iskolázottsága is nagymértékben befolyásolja, viszont elemzésünk arra is rámutatott, hogy az elitnek számító felsőoktatási intézmények iskoláiban az alacsonyan iskolázott apák gyermekei jobban teljesítenek, mint más fenntartású intézményekben.

A különböző iskolafenntartók közül a felsőoktatási intézmények igen kis létszámú iskoláiban

produkálják a legmagasabb pontszámokat. Utánuk az egyházi, majd az önkormányzati iskolák következnek. Az alapítványi, egyesületi és egyéb fenntartójú iskolák ennél alacsonyabb, közel azonos pontszámokat értek el. Az eredményeink azt mutatják, hogy figyelembe véve az apák iskolai végzettségét és az iskola tanulólétszámát is, az iskolafenntartók között felállított sorrend az alacsonyabb szülői végzettségű csoportok esetében az egyházi iskolák javára módosul, s az alapítványi és az egyesületi iskolák is jól teljesítenek.

Barta Szilvia